

УДК 336.77

Гроші, фінанси і кредит

Сергєєва Олена Степанівна

кандидат економічних наук, старший викладач

кафедри банківської справи

Одеського національного економічного університету

Сівкова Катерина Олександрівна

студентка 63 групи кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті охарактеризовано діяльність українських банків у сфері споживчого кредитування. Розглянуто динаміку основних макроекономічних показників, які впливають на споживче кредитування в Україні. Проведено аналіз стану споживчого кредитування в сучасних умовах. Описано діяльність банків-лідерів у сфері споживчого кредитування в Україні. Досліджено взаємний вплив основних макроекономічних показників на динаміку обсягів споживчого кредитування в Україні.

Ключові слова: банки, споживче кредитування, ВВП, безробіття, доходи населення, прострочена заборгованість клієнтів.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАНКОВСКОГО ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статті охарактеризована діяльність українських банків в сфері потребительського кредитування. Розглянута динаміка основних макроекономічних показувачів, впливаючих на потребительське кредитування в Україні. Проведен аналіз стану потребительського кредитування в сучасних умовах. Описана діяльність банків-лідерів в сфері потребительського кредитування. Досліджено взаємне впливання основних макроекономічних показувачів на динаміку об'ємів потребительського кредитування в Україні.

Ключевые слова: потребительське кредитування, ВВП, безробіття, доходи населення, просрочена задолженність.

MODERN SITUATION OF BANKING CONSUMER LENDING IN UKRAINE

The activity of Ukrainian banks in the sphere of consumer lending is characterized in the article. The dynamics of the main macroeconomic indicators affecting consumer lending in Ukraine is considered. The analysis of the situation of consumer lending in modern conditions is carried out. The activity of the leading banks in the sphere of consumer crediting is described. The mutual influence of the main macroeconomic indicators on the dynamics of consumer lending in Ukraine is investigated.

Keywords: consumer lending, GDP, unemployment, incomes of the population, overdue debts.

Постановка проблеми. Економічний розвиток України, як і усіх держав світу, неможливо уявити без банківських криз, які періодично виникають і супроводжують діяльність банків, впливаючи на їх фінансові результати, а також на всі сфери життєдіяльності суспільства, знижуючи його добробут.

Зазначимо, що причинами таких банківських криз можуть бути як негативні наслідки політичної нестабільності, недосконалість законодавства в сфері кредитування, так і недостатній розвиток інституцій кредитного ринку, а також законодавства в сфері кредитування. Це є підґрунтям до погіршення основних макроекономічних показувачів, що означає ріст інфляції, зниження ВВП, зрос-

тання темпів безробіття, і, нарешті, зниження доходів і купівельної спроможності населення, а це, в свою чергу, є визначальним фактором в споживчому кредитуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку споживчого кредитування в науковій літературі приділяється належна увага. Основи його сутності й функціонування досліджені такими вченими, як: А.Сміт, А.Маршал, М.Туган-Барановський, М.Алексеєнко, О.Євтух, М.Савлук, Р.Тиркало, О.Лаврушин та інші. Ученими і практиками зроблено вагомий внесок у розвиток теорії і практики споживчого кредиту та ризиків, що його супроводжують. Також вивченням зв'язку доходів населення і кредитування займалися Т. П. Носова і А. В. Сьомін [1]. О.С. Сергеевою було відзначено взаємозв'язок доходів населення та їх вплив на формування грошових потоків банків [2]. Напрямами вдосконалення роботи банків України з проблемними активами займалися Л. Слобода і Н. Дунас [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на достатню кількість публікацій по даній темі, наразі залишаються не досить чітко окреслені аспекти взаємозв'язку і впливу макроекономічних показників на обсяги споживчого кредитування, а також на рівень проблемної заборгованості населення за такими кредитами.

Головною метою цієї роботи є характеристика стану споживчого кредитування в сучасних умовах, а також взаємозв'язок основних макроекономічних показників з динамікою обсягів і якістю споживчих позичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитування населення в Україні сьогодні є дуже перспективним напрямком діяльності банків як в теорії, так і на практиці. Адже кредитори можуть за допомогою цього перетворити свої тимчасово вільні кошти в дохідні активи. Також ресурсна база українських банків наразі складається переважно з короткострокових депозитів через ризики, пов'язані з нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні, а також через недостатньо високу довіру населення до банків. Тому останні надають перевагу короткостроковим кредитам населенню на споживчі потреби.

Для того, щоб вирішити проблеми на ринку споживчого кредитування, потрібно спочатку дослідити причини, які породжують дані проблеми. Вважаємо за доцільне розподілити такі причини на зовнішні та внутрішні (рис.1).

Рис.1.Причини, які призводять до проблем у сфері споживчого кредитування в Україні (складено авторами)

До зовнішніх причин віднесемо наступні: глобалізаційні та інтеграційні процеси в банківському секторі, що призвели до припливу іноземного капіталу в банківську систему України та врешті-решт до кризи перекредитування; девальвація гривні, яка призвела до того, що валютні проблемні кредити були перераховані і знизився рівень платоспроможності позичальників; втрати банків в результаті політичної нестабільності в Криму та неможливості продовжувати свою діяльність на даній території; проведення АТО на сході України також вплинуло на погіршення якості активів на цій території.

Натомість до внутрішніх причин слід віднести ті, які породжують проблеми всередині самих банківських установ, а саме: неправильна стимуляційно-мотиваційна робота з менеджерами по наданню споживчих кредитів, яка приз-

вела до того, що під час кризи 2007-2008 рр. метою було надати якомога більше позичок, нівелюючи їх якість; недостатньо диверсифікований кредитний портфель, що підвищує кредитний ризик (проте надмірна диверсифікація також може бути ризиковою, адже банк не завжди має змогу залучити достатню кількість персоналу з високим рівнем кваліфікації в різних галузях економіки); помилки персоналу, допущені в процесі складання кредитного договору; помилки при оцінці фінансового стану та кредитної історії клієнтів; порушення посадових інструкцій.

Індикаторами проблем в суспільно-економічному житті населення прийнято вважати наступні основні макроекономічні показники: ВВП на душу населення, рівень інфляції, доходів населення і безробіття.

Спочатку проаналізуємо такий основний макроекономічний показник як ВВП на душу населення (в доларах США) (рис.2). З рисунку чітко видно, що даний показник досить чутливий до світових економічних криз (у 2009 році відбулось падіння на 34,6% порівняно з минулим роком), а також до військово-політичних чинників (у 2014 році порівняно з 2013 спостерігалось зменшення на 25,2%).

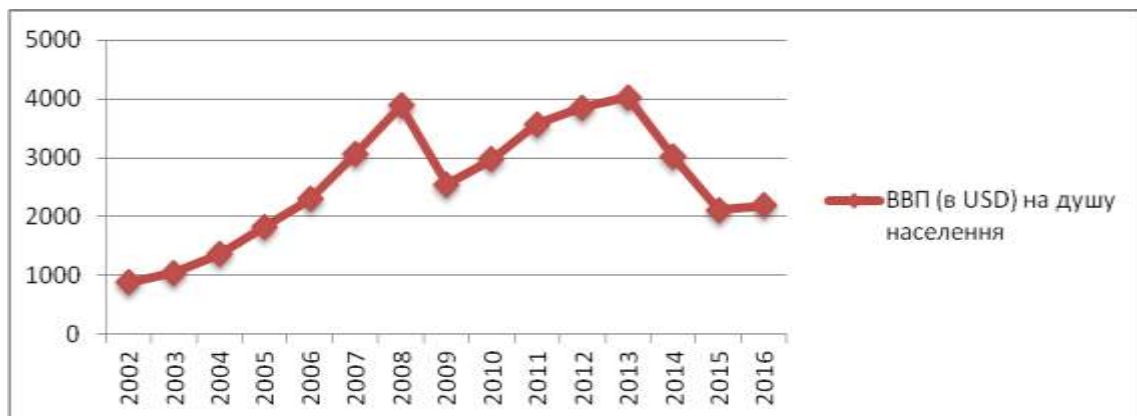

Рис.2. Динаміка ВВП на душу населення в доларах США за 2002-2016 рр., дол. США (складено авторами за даними [4])

Щодо реального ВВП, то у II кварталі 2017 року в порівнянні з попереднім кварталом (з урахуванням сезонного фактора) він збільшився на 0,6% (567658 млн. грн.), а в порівнянні з II кварталом 2016 року - збільшився на 2,4%.

Якщо звернути увагу на категорії кінцевого використання ВВП, то найбільшу питому вагу (67,3%) займають кінцеві споживчі витрати домашніх господарств [5], це досить важливий фактор, адже якщо домашнім господарствам не вистачає грошових коштів для задоволення усі своїх потреб, то вони користуються споживчим кредитом.

Також потребує значної уваги розгляд розміру реального наявного доходу та рівня безробіття населення України, як суб'єкта споживчого кредитування. В Україні склалася така ситуація, що основні суб'єкти створення робочих місць та доходу громадян – представники малого та середнього бізнесу - зазнають податкового натиску та не відчують впевненості у завтрашньому дні. Тому державним органам влади та регіональним органам управління необхідно завчасно розробляти та реалізовувати соціальні гарантії у сфері зайнятості населення працездатного віку.

Тому вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку показника, який характеризує складне соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не має роботи й заробітку, - тобто рівень безробіття (рис.3).

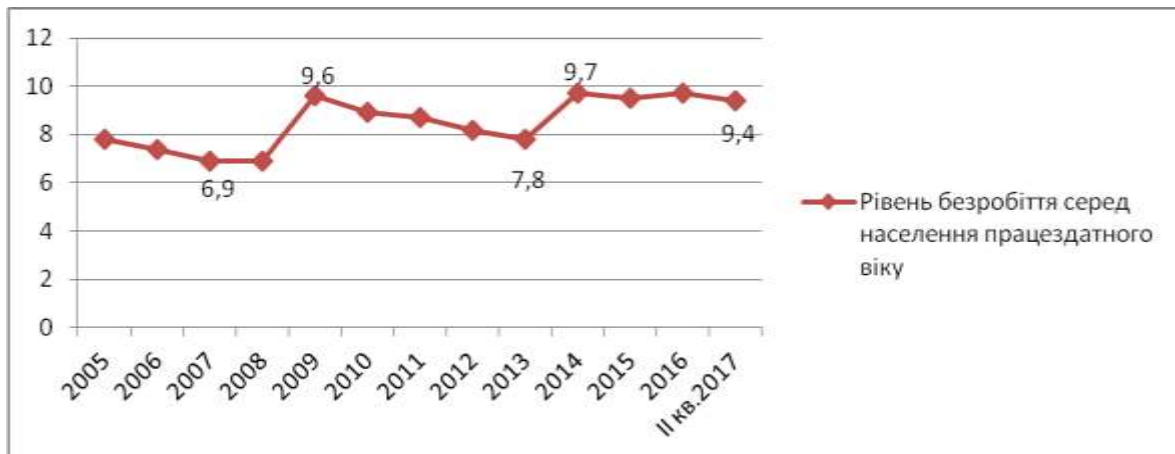

Рис.3. Динаміка рівня безробіття серед населення України працездатного віку за 2005-II квартал 2017 року (складено авторами за даними [5])

В Україні (без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) в червні 2017 р. рівень безробіття серед працездатного населення у порівнянні з попереднім місяцем дещо зменшився і склав 9,4%.

Якщо дослідити динаміку індексу споживчих цін наростаючим підсумком в Україні за період з 2007 року по вересень 2017, то можна помітити, що підсумковий індекс споживчих цін за цей період склав 406,1%, що є досить прикрою цифрою для населення України, яке перебуває в так званій продовольчій небезпеці (за міжнародними критеріями продовольча небезпека настає тоді, коли понад 60% від загальних витрат населення – витрати на продовольство). Для виходу за рамки продовольчої небезпеки необхідно підвищувати платоспроможність населення України, тобто підвищувати розмір реального наявного доходу.

Тому розглянемо ще один важливий показник – реальний наявний дохід населення. У 2016 році вперше за три роки спостерігався ріст реального наявного доходу населення (рис.5). Якщо порівняти рівень безробіття та реального наявного доходу, можна помітити оберенну залежність, тобто зростання безробіття викликає зменшення реального наявного доходу населення.

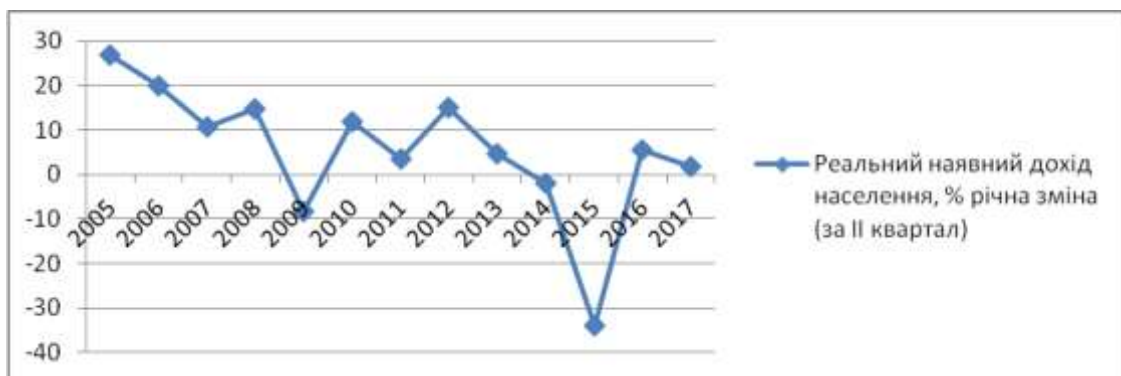

Рис.4. Динаміка реального наявного доходу населення за II квартал з 2005 по 2017 рр., % річна зміна (складено авторами за даними [5])

Як бачимо на рис.4, реальний наявний дохід, який визначений з урахуванням цінового чинника, у II кварталі 2017 року в порівнянні з II кварталом 2016 року зменшився на 3,9 відсоткових пункти.

Така динаміка реального наявного доходу та рівня безробіття, в свою чергу, негативно впливає на зростання простроченої заборгованості за кредитами, що є головною проблемою в секторі споживчого кредитування, а також на зменшення попиту на самі споживчі кредити (рис.5 і рис.6).

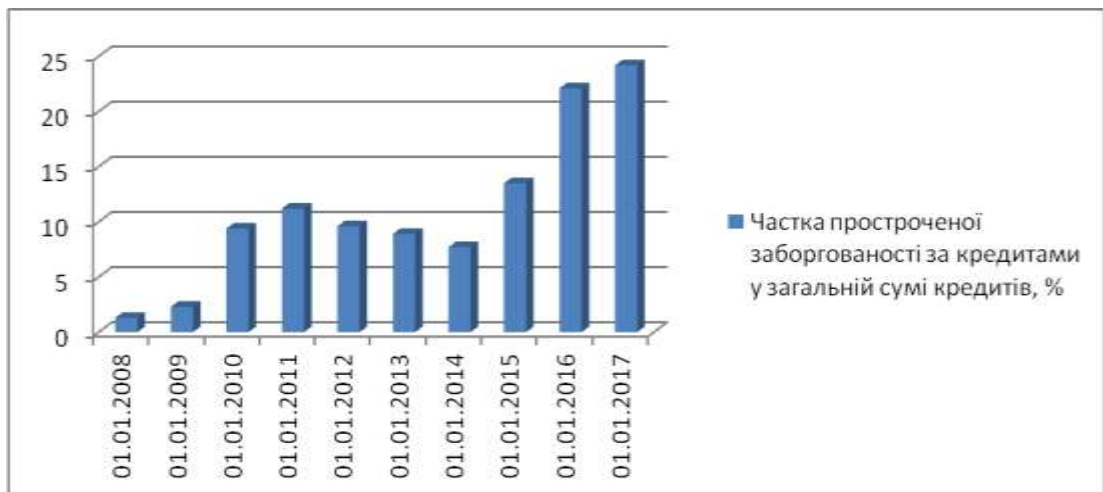

Рис.5. Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів за 2008-2016 рр., % (складено авторами за даними [6])

Погіршення стану українських підприємств після нової хвилі девальвації гривні і зuboжіння населення негативно позначилося на платоспроможності позичальників, і в результаті частка простроченої заборгованості за кредитами, наданими резидентам, у вересні 2017 року склала 376 191 млн.грн., що на 33,5% більше, ніж у вересні минулого року [6].

Серед причин, які впливають на зростання простроченої заборгованості за кредитами, слід виокремити зниження ділової активності, стрімкий розвиток інфляційних процесів, недостатню платоспроможність населення та нестачу коштів у підприємств. Така негативна ситуація призводить до нарощування резервів та докапіталізації банківських установ в умовах відсутності джерел доходів для цього, як результат - історично високий збиток банківського сектору за 2016 рік (159,4 млрд.грн.). Проте наразі банківський сектор повернувся до прибуткової діяльності: за 4 місяці 2017 року сукупний чистий прибуток банків виріс на 20,9 млрд.грн. і склав 9,4 млрд.грн.[7].

Проведемо дослідження поведінки банків в Україні на ринку кредитуван-

ня

(рис.6).

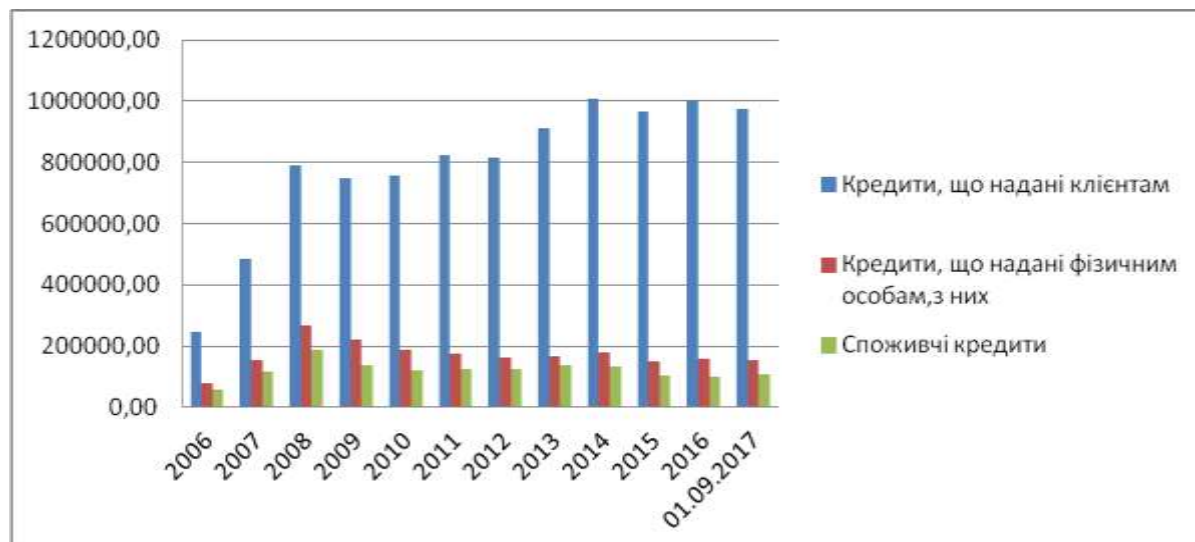

Рис.6. Динаміка кредитів клієнтам та часток кредитів фізичним особам і споживчих кредитів за 2006-01.09.2017 рр., млн.грн. (складено авторами за даними [6])

Отже, за досліджуваний період можливо зробити висновки, що чотири роки поспіль кредитний портфель платоспроможних банків практично не змінювався. У січні-травні валові кредити за фіксованим курсом скоротилися на 0,7%. В цей час усі банки, окрім іноземних, нарощували кредитування фізичних осіб у гривні. Найбільшу частку в кредитах фізичним особам займає споживче кредитування, за перші 8 місяців 2017 року відбулось зростання обсягу наданих споживчих кредитів на 7,8%, здебільшого без застави.

Невелике пожвавлення на ринку споживчого кредитування можна пов'язати з невеликим зниженням облікової ставки НБУ, яка наразі складає 12,5% (рис.7).

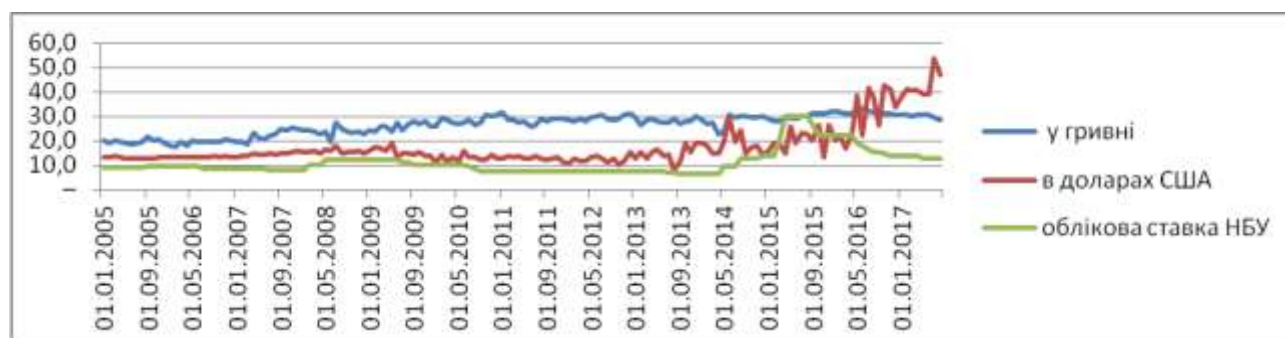

Рис.7. Динаміка облікової ставки НБУ та процентної ставки за кредитами на поточні потреби у розрізі валют за 2005-01.08.2017 рр.,% (складено авторами за даними [6])

Проте слід зазначити, що зниження облікової ставки не завжди тягне за собою зниження процентної ставки за споживчими кредитами. На рисунку видно, що між ними немає кореляції, наприклад, у червні 2014 року облікова ставка підвищилась, а ставка за кредитами зменшилась на 4,7 в.п. Також спостерігаємо тенденцію збільшення попиту на споживчі кредити в кінці кожного року напередодні новорічних свят, тобто в коливаннях обсягів споживчих кредитів присутня сезонна складова.

У регіональному розрізі лідерами за кількістю наданих споживчих кредитів є банки Київської, Одеської та Дніпропетровської областей (рис.8).

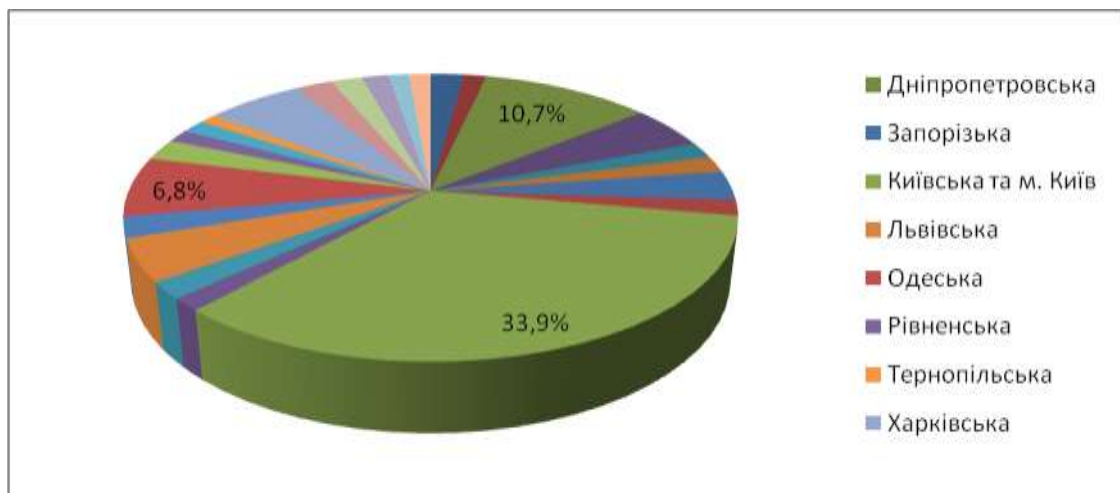

Рис.8. Регіональний розріз кількості наданих споживчих кредитів станом на 01.09.2017 р., % (складено авторами за даними [6])

Станом на 01.09.2017 р. на ці регіони припадало 51,4% від загальної суми всіх виданих споживчих кредитів. Така концентрація пов'язана із зосередженням фінансового та виробничого потенціалу України в цих регіонах.

Серед банків-лідерів з надання споживчих кредитів слід назвати ПАТ КБ «ПриватБанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Альфа-Банк», ПАТ «ОТП Банк» і ПАТ «ПУМБ».

Висновки. Отже, в даній статті виявлено, що споживче кредитування є досить перспективним сектором діяльності Українських банків. Проте надання

і супроводження споживчих кредитів супроводжується рядом проблем, які викликані, на наш погляд, як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

Для того, щоб дослідити зміни у динаміці обсягів споживчих кредитів, нами було спочатку охарактеризовано ситуацію з основними макроекономічними показниками. Ми виявили, що негативна динаміка ВВП на душу населення, реального наявного доходу та рівня безробіття також негативно впливає на динаміку обсягів і якості наданих споживчих кредитів. Також слід зазначити, що процентна ставка за споживчими кредитами не завжди пов'язана і орієнтується на облікову ставку Національного банку України.

Для того, щоб зменшити ризики в секторі надання споживчих позичок, потрібно підвищити фінансову спроможність населення, відновити його довіру до банківської системи України, а також підвищувати рівень фінансової освіти громадян і забезпечити належний рівень захисту споживачів банківських послуг. Позитивним є те, що виконавчі органи влади приділяють цьому належну увагу, а саме: у 2012 році Кабінетом міністрів України була затверджена Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки, а у червні 2017 року набув чинності Закон України «Про споживче кредитування», який розширює права позичальників і покладає додаткові обов'язки на кредиторів.

Бібліографічний список:

1. Носова Т.П. Современная система кредитования физических лиц / Т.П. Носова, А.В. Семин // Финансы и кредит. - 2007. - № 29. - С. 28-31.
2. Сергеева О.С. Управління грошовими потоками банків : дис. канд. ек. наук : 08.00.08 / Сергеева Олена Степанівна — Одеса, 2015. — 282 с.
3. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник НБУ. – 2011. – № 4. – С. 46-51.
4. Валовий внутрішній продукт України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.

7. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491.